

John Douglas en Mark Olshaker

Twintig jaar later

Er is veel veranderd in de twintig jaar nadat ons eerste boek *Mindhunter – Achter de schermen bij de serial crime unit van de FBI* is verschenen. Maar er is ook veel hetzelfde gebeven.

Meerdere dierbare vrienden en collega's die voorkomen in dit boek hebben we verloren: profielschetser Robert Ressler, Johns oorspronkelijke partner in het onderzoek naar seriemoordenaars, Roy Hazelwood, FBI-expert op het gebied van zedenzaken en een van de meest getalenteerde collega's in Quantico, en Ken Baker, de oudgediende van de Secret Service die samenwerkte met Johns Investigative Support Unit (ISU), en die zoveel heeft bijgedragen aan het in kaart brengen van de moorddadige persoonlijkheid. Onze ouders zijn sindsdien eveneens overleden, dus nu zijn wij de 'oude generatie'.

Wat dat betreft heeft de FBI er een hele nieuwe generatie profiel-schetsers bij gekregen, die niet langer twintig meter onder de grond begraven zijn in een of ander kantoor (tien keer zo diep als de doden, zeiden wij altijd), maar die nu gestationeerd zijn in een overheidsgebouw langs US Route 1 op de marinebasis in Quantico. De eenheid daderprofilering wordt nu Behavioral Analysis Unit genoemd: BAU.

Net als de geneeskunst bevindt daderprofilering zich ergens in het schemergebied tussen kunst en wetenschap. En net zoals bij artsen zijn sommige profielschetsers meer ervaren en beter in hun werk dan anderen. In de eerste jaren nadat *Mindhunter* was verschenen, waren op tv en op internet allerlei mensen te vinden die zich profiel-schetsers noemden, van wie de meesten geen degelijke opleiding hadden genoten of niet over daadwerkelijke ervaring beschikten. Vaak deden ze meer kwaad dan goed, en er zijn diverse zaken geweest waar-

bij academisch georiënteerde profielschetsers verkeerde conclusies hebben getrokken met betrekking tot het bewijs, en ofwel het onderzoek, ofwel de onderzoeksstrategie in de verkeerde richting hebben gestuurd. Men moet zich echt realiseren dat een getalenteerde en ervaren profielschetser, samen met een zeer professionele plaatselijke politie-eenheid, resultaten kan bereiken die tot een snellere arrestatie en een succesvollere vervolging van de dader leiden.

Diverse verdachten in de zaken die wij hebben besproken zijn inmiddels opgepakt, en we zullen het hier hebben over de arrestatie van de Unabomber, de Green River-moordenaar, en – enige tijd later – die van de БTK-moordenaar. Larry Gene Bell is geëxecuteerd voor de brute moord op de zeventienjarige Shari Faye Smith en de negenjarige Debra May Helmick. De lustmoordenaars Jerome Brudos, Joseph Christopher en Arthur Shawcross zijn samen met James Earl Ray, de moordenaar van Martin Luther King jr., allen overleden in de gevangenis. John Hinckley jr. en Arthur Bremer, die beiden een poging tot moord deden, zijn vrijgekomen. De Californische Trailside-moordenaar David Carpenter en de monsterlijke Charles Manson zijn nu in de tachtig en zitten op het moment van schrijven nog steeds achter de tralies. En Joe Del Campo, Johns partner in (het oplossen van) crime uit de tijd dat ze nog als agent op Milwaukee Street werkten, was onlangs te zien in de reality-tv-serie *Survivor*. Je weet nooit wat zo'n ouwe FBI-agent in zijn mars heeft.

Elke schrijver zou zich gelukkig prijzen met een boek dat na meer dan twintig jaar nog steeds herdrukt en verkocht wordt, en wij zijn daarop geen uitzondering. De reacties van lezers zijn altijd fantastisch geweest; ze vervullen ons én onze familie met trots en plezier. We mogen graag denken dat het voortdurende succes van *Mindhunter*, de boeken die daarop volgden, de tv-programma's en films die erdoor zijn geïnspireerd, en ook de dramaserie van Netflix allemaal te maken hebben met de meeslepende verhalen over leven en dood die wij met de wereld hebben gedeeld. Hoewel de wetenschap en technologie en bepaalde onderzoekstechnieken grote sprongen voorwaarts hebben

gemaakt in de afgelopen twintig jaar, zijn de menselijke drijfveren nog altijd hetzelfde, en die zullen vermoedelijk nooit veranderen.

Dikwijls krijgen we de vraag waarom lezers en tv-kijkers zo gefascineerd zijn door *true crime*, gezien het feit dat het toch vaak gaat over naargeestige zaken met een gruwelijke afloop. Wij geloven dat het antwoord ligt in de manier waarop *true crime* in feite de essentie raakt van wat wij deftig de ‘condition humaine’ noemen. Hiermee bedoelen we de instincten en gevoelens waar we allemaal over beschikken: liefde, haat, jaloezie, wraak, ambitie, lust, vreugde en verdriet, angst, teleurstelling en wanhoop, en niet te vergeten zelfoverschatting en de overtuiging ergens recht op te hebben... vaak gecombineerd met een net zo sterke mate van diepgewortelde gevoelens van tekortkoming en zelfhaat. *True-crime* verhalen geven deze *condition humaine* versterkt weer: doodgewone mensen die handelen uit de diepste en meest afschrikwekkende extremen van hun instincten en emoties. Op deze manier wordt elk mysterie waarover we vertellen, elke zaak, elke uitkomst een zinnespel, compleet met helden, schurken en slachtoffers.

Sinds zijn pensioen, bij elke zaak waar John werd ingeschakeld, of dat nu voor de aanklager of de verdediging was, of hij bezoldigd advies gaf of pro Deo, luidt zijn motto: ‘U heeft mij dan wel aangenomen, maar ik werk voor het slachtoffer.’ Dat is onze eerste verantwoordelijkheid – altijd.

Laten we nu eens kijken naar een aantal zaken die sinds de eerste verschijning van *Mindhunter* zijn afgesloten.

Onze gruwelijkste zaak, waarbij John immers bijna om het leven kwam, zal altijd die van de Green River-moordenaar uit de staat Washington blijven. Al met al bekende deze Gary Leon Ridgway schuld aan de moord op achtenveertig vrouwen, en uiteindelijk gaf hij toe er ten minste eenenzeventig te hebben vermoord – het betrof vooral vrouwen die van huis waren weggevloden, prostituees en andere kwetsbaren – allen rond de zogenaamde Sea-Tac Strip van de Pacific Highway.

In eerste instantie was het profiel van de UNSUB (*UNKNOWN SUBJECT of an investigation*) vrij helder: een loner uit de arbeidersklasse, waarschijnlijk een vrachtwagenchauffeur die lange afstanden aflegde, makkelijk lifters kon oppikken en een discrete cabine had waarin hij zijn slachtoffers kon wurgen en hun lijken vervolgens kon dumpen in de Green River Gorge of andere plekken op zijn route. Maar de waarschuwing die John en zijn FBI-collega's de politie gaven luidde dat het profiel niet doorslaggevend was, maar het gedrag dat de dader vertoonde na de misdrijven. Dit was iemand die zichzelf introduceerde in het onderzoek door steeds terug te keren naar de plaatsen delict en/of de plaatsen waar hij het lichaam had gedumpt, om zijn fantasieën over deze vrouwen te herbeleven.

Omdat het onderzoek zo veelomvattend was, dacht John dat er een grote kans bestond dat we de UNSUB daadwerkelijk zouden tegenkomen en dat hij op zeker moment verhoord zou worden, vooral als hij binnen ons profiel paste. Waarschijnlijk zou hij een haat-liefdeverhouding hebben met prostituees en vrouwen die waren weggelopen, en zou hij zich daarom gerechtvaardigd voelen om hen te 'straffen'. Om die reden gaf John het advies om geen leugendetector te gebruiken voor het uitsluiten van verdachten. Dit apparaat is bovendien niet altijd betrouwbaar, en daarom worden de resultaten ervan ook zelden als wettig bewijs gebruikt. Een leugendetector werkt misschien prima bij normale mensen, maar voor een sociopaat is het geen probleem om te liegen tegen een metalen apparaat waar draadjes uitkomen.

Gary Ridgeway werd gearresteerd op 30 november 2001, nadat hij was vertrokken uit de Kenworth-vrachtwagenfabriek, waar hij werkte als spraypainter. Hij werd opgepakt op verdenking van het benaderen van prostituees en werd toen in verband gebracht met vier van zijn slachtoffers door middel van DNA-onderzoek, waarmee gelijk ook de waarde van deze nieuwe techniek werd bewezen. De voormalige vrachtwagenchauffeur was in 1982 al eens gearresteerd wegens betrokkenheid bij prostitutie, en in 1983 werd hij verdachte in de Green River-zaak. Hij doorstond met succes een leugendetectortest, waardoor hij

niet langer in het vizier van de politie bleef. In een nieuwe analyse van zijn resultaten werd gewezen op de mogelijkheid dat deze niet juist geïnterpreteerd waren. (Zo zie je maar!)

De autoriteiten onderzochten hem opnieuw in 1987, iets wat niet ongebruikelijk is in een zaak die lang onopgelost blijft, en toen hebben ze haar- en speekselmonsters bij hem afgenomen. Doordat men vierentwintig jaar later deze monsters uit het dossier aan DNA-onderzoek onderwierp, kon de zaak alsnog opgelost worden. In 2003 bekende Ridgway schuld aan negenenveertig aanklachten van moord met voorbedachten rade onder extra bezwarende omstandigheden. In ruil daarvoor kreeg hij voor elke zaak levenslang zonder voorwaardelijke vrijlating, in plaats van de doodstraf.

Achteraf gezien was de grootste fout in het daderprofiel de aanname dat de UNSUB vrijgezel was. Ridgway was namelijk drie keer in het huwelijk getreden en had diverse vriendinnen, die allen spraken over zijn onstilbare libido. Tijdens de Vietnamoorlog was hij marinier geweest, en daar had hij diverse keren prostituees bezocht. Het feit dat Ridgway daar een druipeer opliep, zou kunnen verklaren waarom hij vond dat hij het recht had om prostituees af te straffen – het soort gebeurtenis dat niet zelden een trigger vormt bij dit soort seriemoordenaars.

Naarmate de jaren vorderden en er steeds meer onderzoeksgegevens werden verzameld, werden profielschetsers voorzichtiger in hun conclusie dat een zeer actieve seriemoordenaar – zelfs als deze vaak van huis was – vast vrijgezel moest zijn. In hoofdstuk 13 ('Een heel gevaarlijk spel'), zullen we het hebben over Robert Hansen, een bakker uit Alaska, die zijn huwelijk compleet wist af te schermen van zijn behoefte om prostituees op te pikken, hen door middel van zijn privé-vliegtuigje in de wildernis achter te laten, en vervolgens op ze te jagen alsof ze beesten waren.

De zelfbenoemde БTK-moordenaar, Dennis Rader uit Wichita, Kansas, was ook een soort jager, alleen zat hij zijn prooien achterna in hun eigen huizen. Hij was trots op de artistieke prestatie waarmee hij hele gezinnen vastbond, martelde en wurgde (*bind, torture, kill*) en maakte gedetailleerde tekeningen van de plaatsen delict. John en zijn

FBI-collega's Roy Hazelwood en Ron Walker beseften dat deze tekeningen, en het taalgebruik dat Rader hanteerde bij het beschrijven van de moorden, wezen op een losgeslagen of voormalige politieagent, of, waarschijnlijker, een wannabe-agent. Seriemoordenaars kicken op de controle die ze hebben over hun slachtoffers en zijn daarom vaak jaloers op de macht die politieagenten in hun optiek hebben.

Het vreemde aan de BTK-zaak, in vergelijking met andere gevallen, was dat er eerst een reeks moorden werd gepleegd, waarna deze weer ophield. Normaal gesproken denken we in zo'n geval dat de UNSUB wel verhuisd zal zijn, een gevangenisstraf moet uitzitten voor een andere misdaad of overleden is.

In de BTK-zaak daarentegen begon het moorden opnieuw, nadat de dader enkele jaren niet actief was geweest. In 1974 vermoordde hij vijf mensen, in 1977 twee, toen hield hij zich een tijd stil en in 1985 en 1986 sloeg hij opnieuw toe. Het zou nog vijf jaar duren voordat hij zijn laatste slachtoffer maakte in 1991. Slechts weinigen van dit soort moordenaars hebben het morele besef om te stoppen met hun gedrag, dus er moest een andere verklaring zijn. Kon Rader zichzelf beheersen? Haalde hij met steeds langere tussenpozen genoeg voldoening uit het herbeleven van zijn eerdere misdaden?

De BTK-moordenaar liet opnieuw van zich horen in 2004. Hij schepte op over zijn daden en claimde verantwoordelijkheid voor een misdrijf waarin zijn betrokkenheid nooit overtuigend is bewezen. Het verbaasde ons niets dat Rader het niet laten kon zich tot de media te wenden. Voor dit soort seksuele roofdieren die herhaaldelijk toeslaan, gelden hun misdaden als de belangrijkste, succesvolste en meest bevredigende gebeurtenissen in hun leven. En als het hun stijl is om contact te zoeken met de autoriteiten of de pers – datgene wat hun de meeste voldoening geeft – dan is het niet waarschijnlijk dat ze daarmee ophouden.

Eind 2004 leek deze UNSUB last te krijgen van geldingsdrang en stuurde hij het rijbewijs van een van zijn slachtoffers naar de politie van Wichita, alsook een vrouwenpop, die gekneveld was en een plastic zak over het hoofd droeg – een fraai staaltje van zijn 'kunst'. In een

van zijn alsmaar groeiende stroom brieven aan de autoriteiten vroeg de БTK-moordenaar of het mogelijk was om zijn locatie te achterhalen door middel van een floppydisk, die hij naar een plaatselijk tv-station wilde sturen. Via een van tevoren afgesproken communicatiesysteem moest de politie door middel van een advertentie in de *Wichita Eagle* toegeven dat ze hem niet konden traceren.

Op 16 februari 2005 ontving televisiezender KSA5, een plaatselijk station dat onder Fox valt, een pakje dat afkomstig zou zijn van de БTK-moordenaar. Het bevatte een gouden ketting, een fotokopie van het omslag van een thriller over een moordenaar die zijn slachtoffers vastbond en voorzag van een prop in de mond, meerdere systeemkaarten, waarvan één instructies bevatte voor verder contact via de *Wichita Eagle*... en een Memorex-diskette. De inhoud van de diskette stelde nogal teleur: niets over de moorden, alleen een bestand met daarin de tekst 'Dit is een test', en een instructie aan de politie om de systeemkaarten te bekijken.

In tegenstelling tot wat ze de БTK-moordenaar lieten weten, wist de politie van Wichita de metadata van de floppy te analyseren – een term waarvan we nog nooit hadden gehoord toen we *Mindhunter* schreven – en ontdekten ze dat het schijfje gebruikt was op een computer die toebehoorde aan de Christ Lutheran Church en als laatste gewijzigd was door 'Dennis'. Een zoektocht op internet leidde naar ene Dennis Rader, die voorzitter van de kerkraad was. Raders auto, een zwarte Jeep Cherokee, kwam overeen met het voertuig dat was weggereden bij de plek waar hij een van zijn pakjes had achtergelaten.

Om te kunnen bepalen of er een DNA-match was met Rader, vaardigde de officier van justitie een beveldschrift uit om een uitstrijkje te onderzoeken dat was afgenomen bij Raders dochter, toen zij een medische opleiding volgde aan de universiteit van Kansas. Het Kansas Bureau of Investigation analyseerde het resultaat en kwam tot de conclusie dat zij familie moest zijn van degene van wie erfelijk materiaal was aangetroffen op een van de slachtoffers. Na zijn arrestatie bekende Dennis Rader uiteindelijk schuld, en net als Gary Ridgway deed hij dat om de doodstraf te ontlopen.

Aan de hand van het oorspronkelijke daderprofiel dat de Investigative Support Unit had geschetst van de BTK-moordenaar, voorspelden zij dat de dader van dergelijke sadistische misdrijven waarschijnlijk vrijgezel was, maar zij meldden ook: 'Als de UNSUB een vrouw of vriendin heeft, dat zal zij zich waarschijnlijk zeer passief, toegeeflijk en/of afhankelijk opstellen ten opzichte van haar man.' Dit bleek aardig te kloppen.

Dennis Rader was geen politieagent, maar een gemeentelijk ambtenaar die voor handhaving werkte in Park City, Kansas – iemand die erop toeziet dat je je gras niet te lang laat groeien, je hond aangelijnd houdt en de stoep keurig sneeuwvrij houdt. Hij bracht bij het minste of geringste een dagvaarding uit, en een gezin beklaagde zich erover dat hij hun hond zonder enige reden had laten inslapen. Vóór deze baan had hij bij de luchtmacht gezeten, een bachelor in rechten gehaald aan Wichita State en gewerkt voor een bedrijf dat alarminstallaties verzorgde. Begint hier al een patroon zichtbaar te worden?

Verder bleek uit een reeks ondervragingen in de gevangenis dat Rader als kind kleine diertjes had gemarteld, en ondergoed had ontvreemd van zijn vrouwelijke slachtoffers.

Na het proces en de uitspraak kreeg John de gelegenheid om Rader te interviewen in de penitentiaire inrichting van El Dorado, Kansas. De vraag die John bleef achtervolgen was waarom Rader herhaaldelijk was opgehouden en toen weer opnieuw was begonnen met zijn brute moordpartijen.

Rader vertelde dat het vrij simpel was, en in zekere zin ook iets 'menselijks' had. Op een middag kwam zijn vrouw Paula onverwacht thuis, waar ze hem aantrof in dameskleding en het ondergoed van zijn slachtoffers – hoewel Paula niet kon weten waar de bh en het slipje vandaan kwamen. Ze was geschokt en walgde van hem. Hij probeerde zijn 'onschuldige' fetisj goed te praten en verklaarde dat hij worstelde met zijn gevoelens, maar dat hij eroverheen probeerde te komen. Zij dreigde bij hem weg te gaan als het ooit nog eens gebeurde.

Het is niet met zekerheid te zeggen of dit genoeg was om hem weer op het rechte pad te krijgen, maar Rader realiseerde zich in ieder geval

dat als hij Paula ooit een reden gaf om de politie of een andere instantie te bellen, het niet lang zou duren voor iemand hem en zijn souvenirs in verband wist te brengen met de BTK-moorden.

Een tijdlang kon hij zichzelf zoethouden met zijn herinneringen, tekeningen en aandenkens, maar uiteindelijk werden zijn driften te sterk en begon hij opnieuw bij mensen in te breken en hervatte hij ook zijn vastbind- en martelpraktijken. Bovendien betrapte Paula hem weer op het dragen van kleding van zijn slachtoffers. Gelukkig voor hem viel bij haar het kwartje nog steeds niet. Hoewel zijn vrouw aan ons profiel voldeed – de passieve, afhankelijke partner – wist ze genoeg moed te verzamelen om na het vernemen van de waarheid over haar man een scheiding aan te vragen.

Doordat Dennis Rader voor zichzelf een soort artiestennaam claimde, dacht John ook dat deze BTK-moordenaar andere seriemoordenaars zou volgen en bewonderen. Rader bleek inderdaad een idool te hebben: Harvey Glatman, de ‘Lonely Hearts Killer’ die in de jaren vijftig in Los Angeles vrouwen naar zijn appartement of elders lokte, onder het voorwendsel dat ze konden werken als fotomodel voor pulpbladen, waarna hij hen vastbond, seksueel misbruikte, wurgde en uiteindelijk hun levenloze lichamen in de woestijn achterliet. In 1958 werd hij gearresteerd toen een vrouw die hij probeerde te ontvoeren, wist te ontsnappen en naar de politie vluchtte. Glatman werd berecht en veroordeeld, en werd op 18 september 1959 geëxecuteerd in de gaskamer van de San Quentin State Prison.

Dennis Rader haalde een citaat van Harvey Glatman aan: ‘Alles draaide om het touw.’ Wat houdt dat in? Het touw symboliseerde totale controle. Hun ultieme fantasie was om de slachtoffers in leven te houden en voorgoed de baas over hen te spelen, hoewel beide mannen wisten dat dat niet kon.

Dat Rader veel langer kon doorgaan met moorden dan Glatman was ook een kwestie van geluk. Noch Rader, noch bijvoorbeeld Gary Ridgway was bijzonder intelligent. Ze waren gewoon compleet geobsedeerd door hun eigen misdrijven, en hadden de mazzel dat niemand in eerste instantie de optelsom wist te maken. Ironisch genoeg

vertoonde Raders ondergang veel gelijkenissen met dat van de serie-moordenaar wiens identiteit nog onbekend was toen *Mindhunter* verscheen. Waarschijnlijk was hij een stuk slimmer dan al deze drie moordenaars bij elkaar.

In hoofdstuk 17 ('Iedereen kan een slachtoffer zijn') brengen we verslag uit van de toen nog onbekende Unabomber, die meerdere zeer vernuftige bombrieven verstuurde naar academici en mensen die werkzaam waren in de tech-industrie. Hij maakte drie dodelijke slachtoffers; drieëntwintig mensen raakten gewond. De Unabomber wist zelfs een van zijn apparaten in het laadruim te krijgen van een American Airlines-passagiersvliegtuig, dat vertrok vanuit Chicago, maar voordat het pakket kon ontploffen begon het te roken, en de zeer oplettende piloot kon een goed getimede noodlanding maken.

In tegenstelling tot Dennis Rader voorzag de Unabomber zichzelf niet van een publieke identiteit. Zijn naam was afkomstig van de code-naam die de FBI hanteerde voor de zaak: UNABOM, voor *University en Airline Bomber*. Toen we een daderprofiel schetstsen voor deze UNSUB, was er binnen de FBI en de alsmaar uitdijende taakgroep onenigheid over de vraag of het iemand kon zijn die te maken had met de luchtvaartmaatschappij – zoals een mechanicien die over de technische vaardigheden beschikte om een bom te bouwen – of toch eerder iemand die voldeed aan Johns profiel, namelijk iemand die waarschijnlijk verbonden was aan een universiteit, aangezien hij met zijn aanpak en skills blijk gaf van buitengewone intelligentie. Deze UNSUB zou ook valse aanwijzingen kunnen achterlaten en misleidend bewijsmateriaal, zoals stukjes hout en boombast.

Toen de Unabomber eenmaal brieven begon te sturen naar *The New York Times*, waarin hij zich beklaagde over de strategieën van grote bedrijven en milieuschandalen zoals de olieramp met de *Exxon Valdez*, raakte John er des te meer van overtuigd dat het om een academicus moest gaan, vanwege zijn toon en schrijfstijl. Zijn specifieke aanklachten, en het feit dat hij hout gebruikte in zijn bommen, leidden tot de conclusie dat het om een zogenaamde 'neo-Luddite' moest gaan, een zelfverklaard tegenstander van technologische vooruitgang.

Uiteindelijk, na jarenlang met tussenpozen bomaanslagen te hebben gepleegd, stelde de Unabomber de *New York Times* een ultimatum: hij zou zijn activiteiten staken, mits de *Times* en de *Washington Post* zijn manifest over technologie zouden plaatsen. Anders zou hij blijven doorgaan.

Er werd uitvoerig gediscussieerd over deze eis, zowel binnen journalistieke kringen en de autoriteiten als onderling. De redacties van de *Times* en de *Post* maakten zich zorgen over het precedent dat ze hiermee schiepen. Konden kranten voortaan gegijzeld worden door elke gevaarlijke gek die een podium zoekt? De politie was eveneens bezorgd, omdat men, zoals altijd, niet wilde toegeven aan de eisen van de moordenaar en voorkomen wilde dat anderen hem gingen nadoen.

Bij de Investigative Support Unit in Quantico waren de meningen eenduidiger: het publiek is vaak onze waardevolste partner. Als alle logische en redelijke aanwijzingen eenmaal zijn opgevolgd, moeten gewone burgers een kans krijgen om de zaak te helpen op te lossen. Minister van Justitie Janet Reno steunde dit advies.

Deze manier van denken had zich al eerder bewezen. Zoals later is te lezen doen we in *Mindhunter* verslag van het werk van special agent en profielschetser Jana Monroe, die bij het oplossen van een drievoudige moord in Tampa Bay op het idee kwam om een aantal aanwijzingen die waarschijnlijk door de UNSUB zelf geschreven waren, op reclamezuilen weer te geven. Dit leidde tot de arrestatie, vervolging en veroordeling van Oba Chandler, die uiteindelijk de doodstraf kreeg.

De afloop van de Unabomber-zaak is inmiddels bekend. Toen de kranten erin toestemden om zijn essay van 35.000 woorden, 'Industrial Society and its Future', in een speciaal katern te plaatsen, wist een vrouw genaamd Linda Patrik haar echtgenoot David Kaczynski, een maatschappelijk werker, ervan te overtuigen dat de ideeën in de tekst erg leken op de denkbeelden van zijn oudere broer, Ted, die ze al verdacht vond. Theodore 'Ted' Kaczynski was een doctor in de wiskunde die aan Harvard en de universiteit van Michigan had gestudeerd, en

die al tientallen jaren als een kluizenaar leefde in de afgelegen bossen van Montana in een hutje zonder stromend water en elektriciteit.

In een gesprek met Mark vertelde David Kaczynski over de tweestrijd waarin hij en Linda verkeerden nadat ze moesten besluiten of ze zijn broer zouden aangeven of niet. Voordat David de identiteit van zijn broer prijs gaf, wist hij bij de autoriteiten te bepleiten dat Ted niet de doodstraf zou krijgen. Hoewel we allebei vinden dat de doodstraf bij sommige extreme moordenaars en seriemoordenaars terecht is, kunnen we David en Linda niet kwalijk nemen hoe ze gehandeld hebben – dat was een sterk staaltje heldenmoed. Ted zit nu meerdere malen levenslang uit in een maximaal beveiligde federale gevangenis in Florence, Colorado.

Zou een strategie zoals bij Oba Chandler of het Unabomber-manifest hebben gewerkt om de BTK-moordenaar eerder te identificeren en tegen te houden? Dat zullen we wel nooit weten, maar we denken dat dat heel goed het geval had kunnen zijn. Hoewel hun misdaden sterk van elkaar verschillen, beschikte zowel het onaangepaste genie Ted Kaczynski als de platvloerse, maatschappelijk minder geslaagde sadist Dennis Rader over een bijzonder groot ego. Geen van beiden kon het laten om hun briljante geest kenbaar te maken aan het publiek, en dat betekende hun ondergang.

Natuurlijk is het makkelijk achteraf je twijfels uit te spreken, en als er iets is wat je leert in dit vak, dan is het wel dat elke zaak, eenmaal opgelost, ontzettend voor de hand lijkt te liggen. Rechercheurs maken begrijpelijkerwijs niet graag de details bekend van een zaak waar alleen de dader weet van heeft. Maar als de politie van Wichita enkele schetsen van de BTK-moordenaar had vrijgegeven, alsook beschrijvingen van de plaatsen delict en andere feitelijkheden, dan is het goed mogelijk dat een collega van Dennis Rader of iemand uit zijn kerkgemeenschap of sociale kring, of zelfs iemand thuis, zijn werk zou hebben herkend of achterdochtig genoeg zou zijn geworden om de politie in te schakelen.

Sinds het voltooien van *Mindhunter* heeft er een verschuiving plaatsgevonden in de mate waarin bepaalde misdaden gepleegd worden.

Zeer gewelddadige misdrijven komen over het algemeen steeds minder vaak voor, maar het aantal agressieve lustmoorden is ongeveer hetzelfde gebleven. Wij denken dat dit komt omdat deze pathologische vorm van criminaliteit niet zo sterk wordt beïnvloed door maatschappelijke ontwikkelingen of verbeteringen in misdaadbestrijding, zoals bij andere vormen van criminaliteit wel het geval is. In de afgelopen zestien jaar zijn we ons veel meer gaan richten op binnenlands en internationaal terrorisme, een fenomeen dat pas in 1995 begon met de bomaanslag op een gebouw van de federale overheid in Oklahoma. Sindsdien zijn massale schietpartijen een gemeenplaats geworden, wat nog niet het geval was toen Charles Whitman in 1966 een bloedbad aanrichtte vanuit de toren van de universiteit van Texas. (Hoewel in Whitmans autopsieverslag melding werd gemaakt van een kleine hersentumor, wist een vooraanstaand neuroloog die wij bezochten, te bevestigen dat een tumor op deze plek geen invloed kon hebben op de gebieden die dit soort gedrag bepalen.)

We lieten het al eerder doorschemeren: ook al is het soort misdaden dat gepleegd wordt aan verandering onderhevig, de manier waarop daders gedreven worden blijft hetzelfde.

Of het nu gaat om iemand die bombrieven verstuurt, zoals Ted Kaczynski, of Charles Whitman, of iemand die een school overhoopschiet, of de massa religieuze terroristen die de wereld tegenwoordig in hun greep houden; we zien steeds dezelfde psychische drijfveren. Deze daders gebruiken massaal geweld als een uiting van hun persoonlijke opvattingen of politieke overtuiging om hun eigen tekortkomingen teniet te doen – wanhoop, zwakte, mislukking en/of een gebrek aan een doel in het leven. Nogmaals: die innerlijke wanhoop kan constant in conflict zijn met een soort persoonlijke zelfverheerlijking en het onbevredigde gevoel ergens recht op te hebben, maar deze individuen zijn allen, zonder uitzondering, onbeholpen nietsnutten die graag belangrijk willen worden en op zoek zijn naar de zin van hun bestaan. Soms zijn ze dapper – tenslotte is je leven willen geven voor een bepaalde overtuiging geen alledaagse beslissing – maar ze zijn er ook achter gekomen dat geweld de enige vorm van macht is die ze hebben.

In de jaren na zijn pensioen nam John ook zaken van buiten de FBI aan, waardoor hij een breder perspectief ontwikkelde. Dit gebeurde eveneens bij Mark, en dat is terug te zien in onze volgende boeken. Bij de Investigative Support Unit konden agenten alleen werken aan gevallen die waren binnengekomen via de politie, niet via de advocaten van daders. Maar toen John zijn werkgebied uitbreidde, zagen we zaken ook van een andere kant en beseften we dat niet alle officiële onderzoeken compleet of nauwkeurig zijn.

Het gaat dan bijvoorbeeld om de moord op drie achtjarige jongetjes in Arkansas in 1993, een zaak die werd toegeschreven aan de zogenaamde West Memphis Three; de nog altijd onopgeloste moord op de zesjarige JonBenét Ramsey in Boulder, Colorado in 1996; en de moord op de eenentwintigjarige Britse uitwisselingsstudente Meredith Kercher in 2007 in het Italiaanse Perugia, waarvoor de Amerikaanse studente Amanda Knox en haar Italiaanse vriendje Raffaele Sollecito werden aangeklaagd en veroordeeld. Al deze zaken laten op gruwelijke wijze zien wat er allemaal mis kan gaan als een politieonderzoek vanaf het begin gestuurd wordt door verkeerde aannames en vooroordelen, in plaats van door het bewijs dat wordt aangetroffen. Slordig omspringen met de plaats delict en het bewijsmateriaal; dubieuze verhoortechnieken die tot valse bekentenissen kunnen leiden; pseudowetenschappelijk onderzoek verrichten en gebruikmaken van verklikkers in de gevangenis die het voor hun eigen gewin niet zo nauw nemen met de waarheid – al deze factoren kunnen en zullen leiden tot onterechte veroordelingen.

Onlangs stonden we weer stil bij een paar zaken uit *Mindhunter* die echt eyeopeners waren geweest. Daarbij werden we geconfronteerd met een aantal ideeën en indrukken die we al heel lang koesteren. In hoofdstuk 7, 'Het hart van de duisternis', lees je over het verhoor dat John en Bob Ressler afnamen bij William Heirens in de Stateville-gevangenis in Crest Hill, Illinois, toen zij hun eerste onderzoek naar seriemoordenaars deden. Heirens was de beruchte 'lipstickmoordenaar' die naoorlogs Chicago onveilig maakte. Hij werd schuldig bevonden aan de beestachtige moord op de zesjarige Suzanne Degnan en het in stukken hakken van haar lichaam.

Na het verhoor was John dusdanig geraakt door het feit dat Heirens zo sterk vasthield aan zijn onschuld, dat hij het volgende erover schreef: '... toen we terug waren in Quantico, dook ik weer in zijn dossiers. Naast zijn bekentenis en ander overtuigend bewijsmateriaal, zag ik dat zijn vingerafdrukken waren gevonden op de plek waar Degnan was vermoord. Waarschijnlijk had Heirens zo lang in zijn cel zitten nadenken, dat hij een heel nieuw verhaal had verzonnen en ik vermoed dat als ze hem een test met de leugendetector hadden afgenomen, hij die zonder problemen zou hebben doorstaan.'

De reden die hij daarvoor destijds gehad moest hebben was, zo concludeerden wij jaren later in een uitvoerig onderzoek, dat er een meer dan redelijke kans bestond dat William Heirens onschuldig was. Goed, het was bewezen dat hij tijdens zijn studiejaren inbraken pleegde, maar ondanks het feit dat hij een vuurwapen bezat, maakte hij niet de indruk een gewelddadige man of een lustmoordenaar te zijn. Hij paste zeker niet in het profiel dat John zou hebben geschetst als hij aan die zaak gewerkt zou hebben. Maar na de arrestatie van Heirens leek de politie niet langer geïnteresseerd in hun meest waarschijnlijke verdachte, en het publiek was opgelucht dat er een gestoorde moordenaar was opgepakt.

Als we kijken naar de enorme onderzoekservaring van John, die immers meer dan twintig jaar fulltime profielschetsers was; de reputatie van de politie van Chicago in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw (vaak sloegen ze bekentenissen uit verdachten, onder meer bij William Heirens en een onschuldige Afro-Amerikaan die ze daarvoor hadden gearresteerd), in de wetenschap dat het heel makkelijk kan zijn om vals bewijs achter te laten of er anderszins mee te knoeien; en als we begrijpen dat het schetsen van daderprofielen staat of valt bij de informatie en het bewijs die het plaatselijke politiebureau aanlevert, dan wordt de mogelijkheid dat Heirens inderdaad onschuldig was, steeds overtuigender.

Zoals echter maar al te vaak het geval is, werd de zaal uiteindelijk niet opgelost. Toen de drieëntachtigjarige William Heirens, inmiddels in rolstoel, op 5 maart 2012 aan zijn einde kwam in de gevangenis

van Dixon, Illinois, had hij er de voor Amerikaanse begrippen langste gevangenisstraf ooit uitgezeten.

Hoewel we soms van tijd tot tijd de neiging voelden om bepaalde aspecten van ons verhaal bij te stellen of te updaten, staan we nog steeds achter de *Mindhunter* die we halverwege de jaren negentig schreven, en we zijn ervan overtuigd dat we het boek meer recht doen door deze inleiding toe te voegen dan dat we de oorspronkelijke tekst herzien. De menselijke drijfveren zullen niet veranderen, en dat geldt ook voor degelijk onderzoek naar geweldsmisdrijven. We mogen dan de vruchten plukken van de vooruitgang in technologie, computers, DNA-onderzoek, serologie en onderzoek naar brandstichting, en profiteren van het herzien van standaardmethoden zoals onderzoek van vingerafdrukken en ballistiek, toch wegen deze dingen niet op tegen ouderwets speurwerk en goede onderzoeksanalyses. Dan gaat het om het bestuderen van de plaats delict en al het bewijs, victimologie, het simpelweg aankloppen bij mensen en volgen van elke steekhoudende aanwijzing. Het komt erop neer dat we nooit het menselijke aspect uit het onderzoek zullen halen.

Wat we twintig jaar geleden al schreven geldt vandaag nog steeds, en zal dat in de toekomst, voor zover wij kunnen zien, blijven doen:

Gedrag weerspiegelt persoonlijkheid. Toekomstig geweld laat zich het beste voorspellen door eerder geweld. Als je de kunstenaar wilt begrijpen, moet je naar het schilderij kijken. Je moet de misdaad als geheel bekijken. Ervaring is onvervangbaar, en als je wilt weten hoe een crimineel denkt, moet je direct naar de bron gaan en leren ontcijferen wat hij aan jou prijsgeeft. En, boven alles: Waarom + Hoe = Wie.

Nu nodigen we je uit om opnieuw met ons op jacht te gaan.